

УДК 336.1 (100)
JEL G180

Д.В. Осецька, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто державні фінанси як складову фінансової системи, через яку здійснюється державний вплив на підвищення рівня конкурентоспроможності економіки. Висвітлено результати дослідження стійкості державних фінансів як об'єкта наукового пізнання. Розкрито сутність основних характеристик і атрибутів (структури) фінансової системи, які відбивають все можливі показники її стійкості, що є основою для прийняття обгрунтованих фінансових рішень. Проаналізовано вплив стійкості державних фінансів на конкурентоспроможність національної економіки.

Ключові слова: *стійкість державних фінансів; бюджетна політика; фінансова система; фінансовий сектор; конкурентоспроможність національної економіки; конкурентні переваги.*

Постановка проблеми. Світовий досвід беззаперечно доводить, що у сучасних умовах господарювання стійкість державних фінансів досягається шляхом використання фінансовими інститутами інновацій, через фінансові механізми, за допомогою фінансових інструментів і фінансових стимулів з метою забезпечити стратегічні конкурентні переваги національної економіки в умовах розширення глобальних ринків. Через фінансовий механізм держава (уряд) реалізує всі свої функції з управління, обмеження, контролю та аудиту за виробничими фінансовими інститутами. У процесі виконання цих функцій фінанси використовують як індикатор зростання національної економіки, а також для усунення негативних моментів в економічному зростанні. Вони стимулюють зниження витрат виробництва підприємств і підвищення їх конкурентоспроможності на світовому ринку, формують структуру виробництва, міжгалузеві й територіальні пропорції. Уцілому механізм фінансування забезпечується через фінансову систему, яка включає бюджети різних рівнів, фонди соціального, майнового й особистого страхування, валютні резерви держави, грошові фонди підприємств і фірм, комерційних і некомерційних структур та інші спеціальні грошові фонди. Умежах елементів фінансової системи формуються фінансові ресурси як кількісно визначена і спеціально призначена сума грошових коштів.

Підвищення значущості дослідження формування системи фінансової стійкості як елементу загальнодержавного управління економікою в ринкових умовах господарювання ґрунтується на позитивному світовому досвіді; подолання проблем та адаптації до турбулентного зовнішнього середовища, забезпечення стійкості державних фінансів та успішного довгострокового розвитку за допомогою стратегічних методів і підходів формування конкурентних переваг національної економіки. Сприйняття й розвиток філософії стійкості державних фінансів надало можливість багатьом країнам впевнено рухатися вперед у глобальному фінансовому просторі, досягаючи нових висот. Однак цей досвід не можна повністю, тобто без змін, застосувати в українських реаліях, оскільки у кожному конкретному випадку мають визначитися свої цільові орієнтири, а отже, ймовірна варіантність у стратегічних шляхах досягнення результатів. Усе це зумовлює цілком обґрунтоване прагнення фінансистів мати теоретичне підґрунтя для "безболісної" трансформації стратегії конкуренції на всіх рівнях фінансової системи з урахуванням світової практики й особливостей зовнішнього конкурентного середовища. Не менш важливим є набуття й поглиблення знань у галузі державних фінансів і вміння мислити стратегічно, ставити конкретні цілі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансова система складається з інституційних одиниць і ринків, які взаємодіють зазвичай складним чином, з метою залучення засобів для інвестицій і забезпечення роботи механізмів фінансування комерційної діяльності, підвищуючи значущість конкурентних переваг у забезпеченні ринкового успіху. Г. Хемел і К. Прахалад [9] розглядають конкурентну перевагу національної економіки як функцію ресурсів та компетенцій, якими вона володіє. На їхню думку, джерелом конкурентної переваги є так звані "стрижневі" компетенції, тобто колективні знання організації, спрямовані на координування різноманітних виробничих навиків і об'єднання в одне ціле множинних елементів фінансової системи, що виконують свої функції та можуть впливати на її стійкість загалом або окремих складових.

Головними ідеологами формування загальносвітових принципів і методів запровадження програм оцінювання стійкості фінансової системи є МВФ і Світовий банк. У межах програми оцінювання фінансових систем (Financial Sector Assessment Program, FSAP) ці організації закликають світову спільноту до тіснішої взаємодії у сфері моніторингу стійкості фінансових систем країн. Метою FSAP є сприяння розвитку методичних підходів до оцінювання стійкості фінансової системи, їх запровадження в різних країнах та оптимізація умов для підвищення ефективності й узгодженості досліджень національних і міжнародних експертів.

Іноземні економісти активно досліджують проблеми фінансової стійкості, а особливо – спеціалісти центральних банків Великобританії, Нідерландів, Франції, Чехії, Японії. Серед вітчизняних науковців і практиків слід згадати В.

Гейця, Т. Єфименко, Г. Задорожного, Р. Лисенка, І. Лютого, Р. Набока, С. Науменкову, Т. Смовженко, А. Шаповалова, В. Зінченка [4].

Фінансові аспекти розвитку конкурентоспроможності національної економіки розкриваються в працях В. Андрущенко, Р. Армі, В. Базилевича, В. Баумоля, Ш. Бланкарта, А. Вагнера, Я. Жаліла, Дж. Кейнса, В. Козюка, А. Крисоватого, В. Кудряшова, А. Лаффера, Р. Масгрейва, А. Соколовської, А. Хофлера, К. Швабія.

Проте, незважаючи на такий суттєвий науковий доробок, дослідженню стійкості державних фінансів бракує цілісності та системності, ґрунтовних розробок. З питань трансформації інституційних основ функціонування фінансової системиз метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки до зовнішніх шоків, циклічних коливань, динамічних структурних змін.

Мета статті – дослідити особливості та передумови стійкості державних фінансів, за рахунок яких досягається конкурентний порядок у національній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова стійкість визначається довірою до фінансової систем та означає згладжене функціонування її ключових елементів, тобто фінансовий сектор стійкий до шоків фінансових інститутів або фінансових ринків. Президент Центрального банку Нідерландів Н. Веллінк зазначає, що "за стійкої фінансової системи можна ефективно розміщувати ресурси та абсорбувати шоки, уникаючи руйнівного впливу на реальну економіку. Крім того, сама система не повинна бути джерелом шоків. Тому наше визначення охоплює ті гроші, котрі функціонують належним чином як засіб платежу та розрахункова одиниця, і фінансову систему, яка має адекватно виконувати функцію мобілізації заощаджень, диверсифікації ризиків і перерозподілу ресурсів" [10, с. 40].

Стійкість державних фінансів спонукає до пошуку шляхів ефективнішого та більш цільового використання коштів. Ключове місце у фінансовому стимулюванні інвестиційних процесів слід відвести розробці "конкурентоспроможності національної економіки" як програми концентрації і витрачення інвестиційних ресурсів із централізованих (державний бюджет) і децентралізованих джерел. Консолідація в ньому державних ресурсів суто інвестиційного призначення дасть змогу не тільки припинити практику постійного недофінансування інвестиційної частини Державного бюджету України, але й використати мультиплікативний ефект залучення до господарського обігу капіталів приватних інвесторів.

Завдання державних фінансових ресурсів полягає не лише в забезпеченні цільового використання бюджетних коштів, й в узгодженні державного і приватного інвестування, що передбачає розробку чіткої й обґрунтованої системи, конкурентних переваг середньо- і довгострокового розвитку національної економіки. На практиці довгострокові пріоритети структурно-

інвестиційної політики мають визначатися державою спільно з підприємцями за орієнтації не тільки й не стільки на поточні, скільки на перспективні конкурентні переваги національної економіки. По суті, йдеться про розробку узгодженого плану консолідованих дій держави й приватного капіталу [3].

Держава й приватні інвестори, що узгоджують план консолідованих дій, для досягнення оптимальних результатів можуть скористатися різними інструментами – податками, тарифами, ліцензіями, квотами, ставками позикового процента тощо. Все це об'єднує економічну поведінку, державний і приватний капітал, виробничу кооперацію, фінансові процеси та бюджетну політику, а також потребує відповідних засобів програмування і моделювання, які б давали змогу досліджувати економіку державного сектору та стійкість державних фінансів на основі агрегування бюджетних і ринкових механізмів із нормативними економічними рішеннями. Економіка державного сектору в цілому та стійкість державних фінансів зокрема допомагають, наскільки це можливо, уникати як вад ринку, так і вад держави.

Приймаючи економічне рішення, варто оцінювати соціальні наслідки, щоб визначити, оптимальну форму та ступінь державного втручання в економіку на основі контрактної схематики (взаємодія державного і приватного капіталів) за О. Вільямсоном (рис. 1).

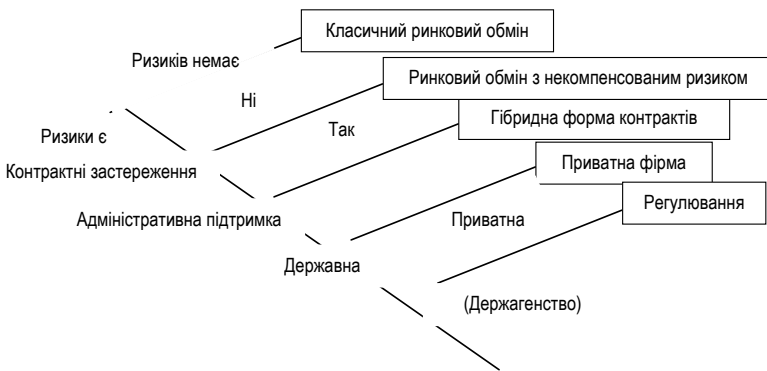

Рис. 1. Контрактна схематика за О. Вільямсоном

Джерело: складено автором

Для національної економіки, що не вкладається в межі елементарних моделей, характерні ситуації, коли водночас виявляють себе і вади ринку, і вади держави, причому послабити вплив одних найчастіше вдається тільки через посилення впливу інших. Звичайно, варіанти дій, що припускають активне державне втручання, допомагають долати вади ринку, але часто пов'язані з вадами держави. Отже, ринок і держава володіють "принципово

стабільними" вадами, які створюють можливості для вчинення суспільно небезпечних дій у фінансовій сфері та конкурентної політики. На практиці "провали" держави і ринку посилюються як в умовах надмірного посилення уряду, так і за необґрунтованого усунення держави від виконання притаманних їй функцій. Кінцевий результат державного втручання не тільки не знаходиться під її повним контролем, але і не завжди може бути надійно оцінений. У деяких випадках державний сектор краще справляється з перерозподілом інформації, ніж із збільшенням її обсягу. Кожне конкретне рішення уряду, перш ніж бути прийнятим до реалізації, слід ретельно проаналізувати з позицій можливої ефективності управління видатками державних бюджетів, оскільки такі рішення стосуються інтересів всього суспільства і кожного громадянина. Державні ресурси необхідно спрямовувати у пріоритетні галузі, від яких залежать соціальна захищеність населення, національна безпека, конкурентний порядок, що стимулює всіх суб'єктів господарювання до найефективнішого використання у суспільстві наявних обмежених ресурсів.

Втілення концептуальних засад конкурентоспроможного порядку дає можливість досягти ефекту саморегулювання щодо використання та перерозподілу наявних у державі фінансових та інших обмежень економічних ресурсів. Відкрита конкуренція діє як головний регульовний інструмент, що забезпечує розширення ареалу впливу й потужності ефективних суб'єктів ринкової конкуренції та нівелює значення менш конкурентоспроможних, а отже менш ефективних.

Необхідною умовою підтримання конкурентного порядку в національній економіці є наявність стійкості державних фінансів. Лише у разі її існування ринкові агенти можуть бути впевненими, що товарний обмін здійснюється на стабільній основі, а економічні та фінансові пропорції зберігають своє реальне значення. В іншому разі попит і пропозиція на ринках відбувається в мовах "деформованих стандартів", коли одиниця вартості одного його самого продукту змінюється у часовому вимірі залежно від рівня інфляції. Тобто конкуренція не може бути відкритою, якщо ціни не відображають реальної обмінної вартості товарів [7].

З огляду на перспективи досягнення конкурентного порядку в Україні слід зазначити, що в нинішніх умовах питання стійкості державних фінансів є настільки гострим, що перешкоджає впровадженню наріжних принципів концепції соціальної ринкової економіки. У цілому рівень інфляції в державі перевищує аналогічні показники в розвинених європейських державах. Зважаючи на помітну останнім часом тенденцію до зростання рівня інфляції та збільшення дефіциту державного бюджету, важко зберегти стійкість фінансової системи, тоді ціновий фактор залишатиметься несприятливим для досягнення конкурентних переваг і реалізації принципів соціальної ринкової економіки.

Водночас існують інші важливі напрями формування конкурентного порядку і переваг, які для України нині є надто не сприятливими.

Аналіз стійкості державних фінансів виступає як інструментарій формалізованої оцінки раціональності державних програм і проектів щодо забезпечення певного рівня конкурентоспроможності економіки. Наприклад, якщо країни провідної сімки ставлять перед собою завдання утримати лідерство у XXI ст., то більшість інших країн намагаються не відстати від лідерів і перемогти "рівних". Поряд із цим зазначимо, що в умовах, коли держава відіграє роль активного економічного агента, наприклад, як в Україні, постійно постає проблема визначення пріоритетних напрямів бюджетних видатків. При цьому, зазвичай, декларується пріоритетність видатків у галузі, що опинилася в скрутному фінансовому стані, щоб запобігти їх банкрутства. Водночас рівень розвитку національної економіки в цілому визначається галузями і підприємствами, які входять до них, рівнем конкурентних переваг, що залежить від стратегічного потенціалу підприємств, про які вони самі повинні дбати за винятком, якщо стратегічне значення підприємства має дуже важливе загальнонаціональне значення.

Таким чином, головне завдання держави, її законодавчих і виконавчих гілок влади має полягати у створенні умов для виникнення та підтримки конкурентних переваг національної економіки. Тобто держава повинна спрямовувати основні зусилля не на підтримку "відстаючих", а на пошук потенційно конкурентоспроможних галузей і підприємств, які мають необхідні умови для досягнення в стислий термін конкурентних переваг як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. З огляду на викладене Т. П'яницька вважає, що державна програма щодо забезпечення конкурентоспроможності має бути зорієнтована на вирішення трьох основних проблем:

- 1) створення сприятливих передумов для досягнення конкурентних переваг у всіх детермінантах "національного ромбу";
- 2) пошук потенційно конкурентоспроможних галузей (підприємств);
- 3) організацію процесу раціонального використання коштів державного бюджету на поетапне перетворення цих галузей у такі, що мають реальні конкурентні переваги [6, с. 55].

Чіткі формалізовані процедури досягнення бюджетної результативності, реалізації державних програм і проектів забезпечення конкурентоспроможності економіки можуть слугувати альтернативою як волюнтаризму в прийнятті рішень, так і плануванню майбутніх видатків від попередньо досягнутого рівня. У державних фінансах як матеріальному базисі функціонування державного сектору економіки аллокаційні рішення ґрунтуються на повнішому і точнішому визначенні змісту, джерел доходів і витрат держави. Основна мета акумуляції коштів державою полягає у фінансуванні суспільних благ, виплаті трансфертів соціально вразливим верствам населення, підтримці фінансової стабільності та забезпеченні фінансової безпеки країни (рис. 2) [5].

Однак, саме в державному секторі здійснити адекватну оцінку набагато складніше, тому що видатки і доходи оцінюються з позиції не індивіда, а всього суспільства, й чиста віддача, що підлягає максимізації, є різницю між суспільними вигодами та суспільними видатками. Таким чином, і компоненти видатків, і рівень доходів варто оцінювати з урахуванням як негативних, так і позитивних екстерналій. Інколи необхідно істотно коригувати ринкові ціни, визначаючи компоненти оптимізації бюджетних видатків і доходів, що не одержують ринкової оцінки. Отже, там, де не вистачає об'єктивних даних, що дають змогу з достатньою вірогідністю прогнозувати результати рішень, доцільно утримуватися від надмірного розширення видатків державного сектору. Із збільшенням державних видатків змінюється структура сукупного попиту, проте його рівень не обов'язково змінюється на ту саму величину. Управління державними видатками реалізується через бюджетну політику – інструмент регулювання економіки для підтримки зайнятості та соціального забезпечення, формування ефективного рівня ВВП через зміни в обсягах державних видатків, що закріплюється в державному бюджеті країни [1].

Рис. 2. Взаємозв'язок доходів і видатків держави

Джерело: складено автором

Бюджетна політика щодо сприяння стійкості державних фінансів має гарантуватися, передусім, ефективністю функціонування економіки, її

фінансової сфери водночас їх захисними заходами, здійснюваними державними інститутами. Вона має формувати єдиний збалансований комплекс заходів, спрямованих на забезпечення рівня конкурентоспроможності економіки, підтримувати стабільність фінансової системи, запобігати великомасштабному відпливу капіталів за кордон, нераціональному використанню фінансових ресурсів в економіці.

Останніми роками, у більшості країн світу під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів посилюється вплив ризиків на розвиток державних фінансів. Як наслідок, зміцнилася тенденція до їх розбалансування, зведення балансів сектору загального державного управління зі значним дефіцитом і накопичення державного боргу. Такі зміни призвели до погіршення стійкості цього сектору. Зменшилися можливості протидії внутрішнім і зовнішнім викликам із використанням потенціалу сектору загально-державного управління, а також ускладнилися умови фінансування заходів з упровадження реформ [2].

Фахівцями МВФ та групи Світового банку проведено дослідження з метою створення систем комплексного моніторингу фінансового сектору економіки. У матеріалах опублікованих після проведення науково-дослідних робіт визначено індикатори фінансової стабільності, розкрито вплив накопичення державного боргу на фінансову стійкість країн, враховано проблеми заострення довгострокових ризиків, рекомендовано заходи щодо поглиблення консолідації бюджетної політики [8].

З огляду на це кожна країна прагне розробити програму антикризового регулювання економіки. Саме аналіз стійкості державних фінансів через систему показників дає змогу знайти відповіді на широкий спектр питань, пов'язаних із цією проблемою. Слід зауважити, що у розвинутих країнах провідна функція системи показників фінансової стійкості полягає у визначенні вірогідних напрямів впливу економічних ризиків як у коротко-, так і середньостроковому періодах.

Основними етапи процесу її функціонування є формування інформаційної бази та сукупності показників стійкості фінансової системи, моніторинг та аналіз стійкості фінансової системи, проведення стрес-тесту, складання звіту про стан фінансової системи й розроблення рекомендацій щодо коригування політики з метою посилення стійкості фінансової системи та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки.

На підставі інформаційної бази формується система показників фінансової стійкості, яка дає змогу оцінити якісний стан фінансової системи в цілому та окремих складових, її чутливість до впливу зовнішніх і внутрішніх шоків. У світовій практиці застосовують різні підходи до визначення кількості показників фінансової стійкості, які залежать від стану, структури та особливостей функціонування фінансового сектору та конкурентоспроможності економіки кожної країни [4]. Таким чином, кожній національній економіці властиві певні

особливості економічного, фінансового та соціального розвитку, які слід враховувати у процесі аналізу стійкості державних фінансів і прийняття управлінських рішень.

Висновки. Аналіз оцінювання стійкості державних фінансів показав, що, незважаючи на різноманітність підходів до вирішення цієї проблеми в різних країнах, між ними є багато спільного, що може бути використано при оцінюванні стійкості державних фінансів в Україні. Для нашої країни проблема стійкості державних фінансів в умовах посилення кризових явищ є особливо гострою, адже як у минулому, так і нині нестабільність фінансових систем світу породжує ризики уповільнення економічного розвитку та знижує рівень конкурентного поля. Дослідження стійкості державних фінансів дає змогу зробити висновки щодо ефективності проведення бюджетної політики інших напрямів економічної політики держави. Для формування виважених бюджетних рішень використовують систему кількісних та якісних показників, які характеризують поточний стан фінансового сектору й міцності державних фінансів країни з метою підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Література

1. Економічна енциклопедія. Т. 1. – К.: Академія, 2000. – С. 123
2. Єфименко Т. І. Фіскальний простір антикризового регулювання / Т. І. Єфименко. – К.: ДННУ "Акад. фін. управління", 2012. – 332 с.
3. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: монографія. / Я. А. Жаліло – К.: НІСД, 2003. – 368 с.
4. Науково-методичні засади статистичного аналізу стійкості державних фінансів / С. С. Гасанов, М. В. Пугачова, Л. О. Яценко та ін. – К.: ДННУ "Акад. фін. управління", 2013. – 524 с.
5. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету як доміанти фінансової стабільності держави / Ц. Г. Огонь // Фінанси України. – 2005. – № 6. – С. 19-28
6. П'ятницька Г. Т. Управління підприємством в епоху глобалізму: монографія. / Г. Т. П'ятницька – К.: "Логос", 2006. – 568 с.
7. Соціальна ринкова економіка: Орієнтир для України / Р. Клапган, М. Ломанн, О. Олійник та ін.; за ред. Р. Клапгама. – 2-е вид. – К.: ФАДА, ЛТД, 2006. – 88 с.
8. Global Financial Stability Report. – Washington, DC : IMF, 2012. – 122 p.
9. Hamel G., Prahalad C. K. Strategic Intent // Harvard Business Review, 65. – May-June, 1989. – PP. 63-81
10. Houben A. Toward a Framework for Safeguarding Financial Stability / A. Houben, J. Kakes, G. Sehinas // IMF Working Paper. – 2004. – № 101. – P. 38-42

References

1. Ekonomichna entsyklopediya. T. 1. – K.: Akademiya, 2000. – S. 123
2. Yefymenko T. I. Fiskal'nyy prostir antykrizovoho rehulyuvannya / T. I. Yefymenko. – K.: DNNU "Akad. fin. upravlinnya", 2012. – 332 s.
3. Zhalilo YA. A. Ekonomichna stratehiya derzhavy: monohrafiya. / YA. A. Zhalilo – K.: NISD, 2003. – 368 s.

Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2015. – № 1(30)

4. Naukovo-metodychni zasady statystychnoho analizu stiykosti derzhavnykh finansiv / S. S. Hasanov, M. V. Puhachova, L. O. Yashchenko ta in. – K.: DNNU "Akad. fin. upravlinnya", 2013. – 524 s.

5. Ohon' TS. H. Dokhody byudzhetu yak dominanty finansovoyi stabil'nosti derzhavy / TS. H. Ohon' // Finansy Ukrainy. – 2005. – № 6. – S. 19-28

6. P'yatnyts'ka H. T. Upravlinnyapidpryyemstvomvpekohlobalizmu: monohrafiya. / P'yatnyts'ka H. T. –K.: "Lohos", 2006. – 568 s.

7. Sotsial'na rynkova ekonomika: Oriyentyr dlya Ukrainy / R. Klaphan, M. Lomann, O. Oliynyk ta in.; za red. R. Klaphama. – 2-e vyd. – K.: FADA, LTD, 2006. – 88 s.

8. Global Financial Stability Report. – Washington, DC : IMF, 2012. – 122 p.

9. Hamel G., Prahalad C. K. Strategic Intent // Harvard Business Review, 65. – May-June, 1989. – PP. 63-81

10. Houben A. Toward a Framework for Safeguarding Financial Stability / A. Houben, J. Kakes, G. Sehinasi // IMF Working Paper. – 2004. – № 101. – P. 38-42

Д.В. Осецкая, асп.

КНУ имени Тараса Шевченка

УСТОЙЧИВОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ФИНАНСОВ КАК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье рассмотрены государственные финансы как составляющая финансовой системы, через которую осуществляется государственное влияние на повышение уровня конкурентоспособности экономики. Освещены результаты исследования устойчивости государственных финансов как объекта научного познания. Раскрыта сущность основных характеристик и атрибутов (структуры) финансовой системы, отражающих все возможные показатели ее устойчивости, которые являются основой для принятия обоснованных финансовых решений. Проанализировано влияние устойчивости государственных финансов на конкурентоспособность национальной экономики.

Ключевые слова: *устойчивость государственных финансов; бюджетная политика; финансовая система; финансовый сектор; конкурентоспособность национальной экономики; конкурентные преимущества.*

D.V. Osetska, Postgraduate student

Taras Shevchenko Kyiv National University

SUSTAINABILITY OF PUBLIC FINANCES AS A FACTOR IN THE COMPETITIVENESS OF THE NATIONAL ECONOMY

The article considers public finances as part of the financial system, through which the government influence on improving the competitiveness of the economy. The research deals with the results of investigating the stability of public finances as an object of scientific knowledge. Study reveals the essence of the main characteristics and attributes (structure) of the financial system, reflecting all possible indicators of its stability which are the basis for